SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 4
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

BAHOLARSIZ TA'LIM TIZIMINING (YOKI RAG'BATLANTIRUVCHI BAHOLASHNING) BOLALAR RUHIYATIGA TA'SIRI

Faxriddinova Sevinch Bekzat qizi

Navoiy innovatsiyalar universiteti, Boshlang'ich ta'lim talabasi

Shopulatova Nasiba Umirovna

Navoiy innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada baholarsiz ta'lim tizimi va rag'batlantiruvchi baholashning bolalar ruhiyati, hissiy holati hamda shaxsiy rivojlanishiga ta'siri yoritiladi. Ta'lim jarayonida an'anaviy baholashdan voz kechish yoki uni ijobiy rag'batlantirish usullari bilan uyg'unlashtirishning pedagogik va psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, o'qishga bo'lgan qiziqishni kuchaytirish, xato qilishdan qo'rqish hissini kamaytirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda rag'batlantiruvchi baholashning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, uning bilim olish jarayonidagi harakatlarini qadrlash hamda ijobiy psixologik muhit yaratish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari ta'lim samaradorligini oshirish va bolalarning ruhiy farovonligini ta'minlashda insonparvar yondashuvning muhimligini asoslashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar

Baholarsiz ta'lim, rag'batlantiruvchi baholash, bolalar ruhiyati, psixologik muhit, o'ziga ishonch, ta'lim motivatsiyasi, hissiy rivojlanish, individual yondashuv, mustaqil fikrlash, pedagogik rag'bat, o'quvchi shaxsi, ta'lim samaradorligi.

Abstract

This article explores the impact of a grade-free education system and motivational assessment on children's psychological well-being, emotional state, and personal development. It analyzes the pedagogical and psychological aspects of abandoning traditional grading or combining it with positive reinforcement methods in the educational process. Furthermore, the article highlights the importance of motivational assessment in increasing students' self-confidence, strengthening their interest in learning, reducing the fear of making mistakes, and developing independent thinking skills. Special attention is given to considering children's individual characteristics,

appreciating their efforts in the learning process, and creating a positive psychological environment. The findings of the study help demonstrate the importance of a human-centered approach in improving educational effectiveness and ensuring children's psychological well-being.

Keywords

Grade-free education, motivational assessment, children's psychology, psychological environment, self-confidence, learning motivation, emotional development, individual approach, independent thinking, pedagogical encouragement, student personality, educational effectiveness.

Аннотация

В данной статье рассматривается влияние безотметочной системы образования и стимулирующего оценивания на психологическое благополучие, эмоциональное состояние и личностное развитие детей. Анализируются педагогические и психологические аспекты отказа от традиционной системы оценивания или её сочетания с методами положительного стимулирования в образовательном процессе. Кроме того, раскрывается значение стимулирующего оценивания в повышении уверенности учащихся в себе, усилении интереса к обучению, снижении страха совершить ошибку и развитии навыков самостоятельного мышления. Особое внимание уделяется учёту индивидуальных особенностей ребёнка, признанию его усилий в процессе обучения и созданию благоприятной психологической атмосферы. Результаты исследования способствуют обоснованию важности гуманистического подхода в повышении эффективности образования и обеспечении психологического благополучия детей.

Ключевые слова

безотметочное образование, стимулирующее оценивание, психология детей, психологическая атмосфера, уверенность в себе, учебная мотивация, эмоциональное развитие, индивидуальный подход, самостоятельное мышление, педагогическое поощрение, личность учащегося, эффективность образования.

Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirish, o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish hamda ularning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida bolaning ruhiy holati, hissiy kechinmalari, o'ziga bo'lgan ishonchi va o'qishga munosabati uning kelajakdagi ta'limiy muvaffaqiyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ta'lim jarayonida qo'llaniladigan baholash usullarini bolaning yosh xususiyatlari, individual imkoniyatlari va psixologik ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etish muhim ahamiyatga ega. An'anaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalari ko'pincha raqamli baholar orqali ifodalanadi. Bunday baholash o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash, o'zlashtirish natijalarini nazorat qilish va ta'lim samaradorligini

baholashda muhim vosita hisoblanadi. Biroq bahoga haddan tashqari katta ahamiyat berilishi ayrim bolalarda xato qilishdan qo‘rqish, o‘zini boshqalar bilan taqqoslash, muvaffaqiyatsizlikdan xavotirlanish va o‘z qobiliyatiga ishonchsizlik kabi holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘qituvchi va ota-onalarning munosabatiga juda sezgir bo‘lib, ular tomonidan bildirilgan fikr va baholarni o‘z shaxsiga berilgan baho sifatida qabul qilishlari mumkin Ushbu maqolaning maqsadi baholarsiz ta’lim tizimi va rag‘batlantiruvchi baholashning bolalar ruhiyati, o‘qish motivatsiyasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda shaxsiy rivojlanishiga ta’sirini yoritish, shuningdek, ta’lim jarayonida samarali baholash usullaridan foydalanish bo‘yicha pedagogik tavsiyalarni bayon etishdan iborat.

Baholarsiz ta’lim tizimining mazmuni va pedagogik ahamiyati

Baholarsiz ta’lim tizimi o‘quvchilarning bilimini an’anaviy raqamli baholar orqali ifodalashni cheklash yoki ayrim ta’lim bosqichlarida undan foydalanmasdan, bolaning rivojlanishini kuzatish, tavsiflash va rag‘batlantirishga asoslangan yondashuvdir. Ushbu tizimda asosiy e’tibor o‘quvchining olgan bahosiga emas, balki qanday bilimlarni egallagani, qaysi ko‘nikmalarni rivojlantirgani va oldingi natijalariga nisbatan qanday o‘sishga erishganiga qaratiladi. Shuni ta’kidlash lozimki, baholarsiz ta’lim o‘quvchining bilimini umuman tekshirmaslik yoki uning kamchiliklariga e’tibor bermaslik degani emas. Aksincha, bunda bilim va ko‘nikmalarni aniqlashning boshqa shakllari, jumladan, og‘zaki fikr-mulohaza, kuzatish, amaliy topshiriqlar, o‘zini o‘zi baholash, o‘zaro baholash va rivojlanish portfoliolaridan foydalanish mumkin. Bunday usullar o‘quvchiga o‘zining kuchli tomonlarini anglash, mavjud qiyinchiliklarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini tushunishga yordam beradi.

Rag‘batlantiruvchi baholash esa bolaning o‘quv faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, undagi ijobiy o‘zgarishlarni e’tirof etish va keyingi rivojlanishiga yo‘nalish berishga xizmat qiladi. Masalan, o‘qituvchi o‘quvchining topshiriqni to‘liq bajarmaganini aytish bilan cheklanmasdan, uning qaysi qismini to‘g‘ri bajarganini ko‘rsatishi va qolgan qismini qanday yaxshilash mumkinligini tushuntirishi mumkin. Natijada bola o‘zidagi kamchiliklarni tushunadi va ularni tuzatishga intiladi. Pedagogik nuqtayi nazardan, bunday yondashuv ta’lim jarayonini faqat nazorat va natijaga yo‘naltirilgan faoliyatdan

rivojlantiruvchi hamkorlik jarayoniga aylantiradi. O‘qituvchi bilim beruvchi va nazorat qiluvchi shaxs bo‘lish bilan birga, o‘quvchining individual rivojlanishini kuzatuvchi, uni qo‘llab-quvvatlovchi va o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga yo‘naltiruvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi.

Baholashning bolalar ruhiyatiga ta’siri

Bolaning ruhiy rivojlanishi uning atrofidagi insonlar bilan munosabati, o‘ziga berilgan baho va ta’lim jarayonidagi tajribasi bilan chambarchas bog‘liq. Maktab yoshidagi bolalar o‘qituvchining munosabatiga katta ahamiyat beradilar. Ularning muvaffaqiyatlari e’tirof etilsa, o‘zlariga bo‘lgan ishonch ortadi. Aksincha, doimiy tanqid, boshqalar bilan taqqoslash yoki muvaffaqiyatsizlikni keskin ta’kidlash ayrim o‘quvchilarda xavotir va o‘ziga ishonchsizlikni kuchaytirishi mumkin.

An’anaviy baholashning ijobiy jihatlari ham mavjud. Adolatli va tushunarli mezonlar asosida qo‘yilgan baho o‘quvchiga o‘z bilim darajasini anglash, erishgan natijalarini kuzatish va keyingi maqsadlarini belgilash imkonini beradi. Muammo bahoning mavjudligida emas, balki undan qanday foydalanilishida namoyon bo‘ladi. Agar baho bolaning shaxsiy qadr-qimmatini belgilovchi vositaga aylansa, u ta’limga bo‘lgan munosabatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Rag‘batlantiruvchi baholashning o‘qish motivatsiyasiga ta’siri

O‘qish motivatsiyasi bolaning bilim olishga bo‘lgan ichki qiziqishi, yangi narsalarni o‘rganishga intilishi va belgilangan maqsadlarga erishish istagini ifodalaydi. Ta’lim jarayonida motivatsiya muhim o‘rin tutadi, chunki o‘quvchining muvaffaqiyati faqat uning qobiliyatiga emas, balki o‘rganishga bo‘lgan munosabati va harakatlariga ham bog‘liq. Agar bola faqat yuqori baho olish yoki tanbeh eshitmaslik uchun o‘qisa, uning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi tashqi omillarga bog‘lanib qolishi mumkin. Rag‘batlantiruvchi baholash esa bolaning harakatlari, izlanishi, topshiriqni bajarishdagi tirishqoqligi va oldingi natijalariga nisbatan erishgan yutuqlarini e’tirof etish orqali ichki motivatsiyani rivojlantirishga yordam beradi.

Rag‘batlantirish samarali bo‘lishi uchun u aniq va samimiy bo‘lishi kerak. “Barakalla” yoki “Ajoyib” kabi umumiy maqtovlar bolani ruhlantirishi mumkin, ammo “Bugun masalani yechishda oldingidan ko‘ra mustaqilroq fikrlading” yoki “Matnni diqqat bilan

o‘qib, asosiy fikrni to‘g‘ri aniqlading” kabi aniq fikrlar o‘quvchiga aynan qaysi harakati muvaffaqiyatli bo‘lganini anglatadi. Bundan tashqari, o‘quvchilarga o‘z oldilariga kichik va erishish mumkin bo‘lgan maqsadlar qo‘yishni o‘rgatish ham muhimdir. Masalan, birinchi sinf o‘quvchisi bir hafta davomida harflarni to‘g‘ri yozishga, ikkinchi sinf o‘quvchisi esa matnni ravon o‘qishga intilishi mumkin. O‘qituvchi bu jarayonda bolalarning harakatlarini kuzatib, erishilgan natijalarni muhokama qilsa, ularda o‘z imkoniyatlariga ishonch va kelgusida yanada yaxshi natijalarga erishish istagi kuchayadi.

Baholarsiz ta’limda o‘qituvchi va ota-onaning o‘rni

Baholarsiz ta’lim yoki rag‘batlantiruvchi baholashning samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchi va ota-onalarning yondashuviga bog‘liq. Bola maktabda qo‘llab-quvvatlovchi munosabatni his qilishi bilan birga, oilada ham uning harakatlari qadrlanishini sezishi zarur. Agar o‘qituvchi bolaning kichik yutuqlarini e’tirof etsa-yu, ota-ona faqat yuqori baholarni talab qilsa, bolada ichki ziddiyat va xavotir yuzaga kelishi mumkin.O‘qituvchi, avvalo, sinfda xatolar uchun masxara qilish, kamsitish va o‘quvchilarni o‘zaro taqqoslashga yo‘l qo‘ymasligi kerak. Har bir bolaning bilim olish sur’ati turlicha bo‘lishi tabiiy. Bir o‘quvchi matnni tez o‘qishi, ikkinchisi esa uni tushunishga ko‘proq vaqt sarflashi mumkin. Bunday vaziyatlarda bolalarni bir xil mezonda shaxsiy jihatdan taqqoslash o‘rniga, har birining individual rivojlanishini kuzatish maqsadga muvofiqdir.

Ota-onalar ham farzandlarining natijalarini faqat raqamli baholar bilan o‘lchamasliklari lozim. Boladan “Necha baho olding?” deb so‘rash bilan cheklanib qolmasdan, “Bugun qanday yangi narsani o‘rganding?”, “Qaysi topshiriq senga qiziq bo‘ldi?”, “Nimani bajarish qiyin bo‘ldi?” kabi savollar berish foydalidir. Bunday suhbatlar bolaning o‘z tajribasini tahlil qilishiga, his-tuyg‘ularini ifodalashiga va muammolarini ochiq aytishiga imkon beradi.

Ota-onalar farzandining muvaffaqiyatsizligiga ham tushunish bilan munosabatda bo‘lishlari zarur. Past baho yoki noto‘g‘ri bajarilgan topshiriq bolaning qobiliyatsiz ekanini anglatmaydi. Bu uning muayyan mavzuni yana o‘rganishi yoki qo‘shimcha yordamga ehtiyoji borligini ko‘rsatishi mumkin. Muhimi, bolaga xatosini tuzatish imkoniyatini berish va uni o‘rganish jarayonida qo‘llab-quvvatlashdir.

O‘qituvchi va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik bolaning ruhiy farovonligini ta’minlashda alohida ahamiyatga ega. Ular bolaning qiziqishlari, qiyinchiliklari, o‘zlashtirish darajasi va hissiy holati haqida fikr almashib, unga nisbatan izchil va qo‘llab-quvvatlovchi yondashuvni shakllantirishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, baholarsiz ta’lim tizimi va rag‘batlantiruvchi baholash bolalarning ruhiy farovonligini qo‘llab-quvvatlash, o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash hamda ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim davrida bolaning o‘z qobiliyatiga ishonishi, xatolarni tabiiy o‘rganish jarayoni sifatida qabul qilishi va yangi bilimlarni egallashga intilishi uning keyingi rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, baholashning bolaning ruhiyatiga ta’siri ko‘p jihatdan uning qanday tashkil etilishiga bog‘liq. Adolatli, tushunarli va rivojlantiruvchi fikr-mulohazalar o‘quvchiga o‘z bilim darajasini anglash hamda kamchiliklarini tuzatish imkonini beradi. Aksincha, doimiy tanqid, boshqalar bilan taqqoslash va faqat yakuniy natijaga e’tibor qaratish ayrim o‘quvchilarda xavotir, qo‘rquv va o‘ziga ishonchsizlikni kuchaytirishi mumkin. Shu sababli ta’lim jarayonida o‘quvchining faqat olgan bahosini emas, balki uning harakati, intilishi, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va individual rivojlanishini ham hisobga olish maqsadga muvofiqdir. Rag‘batlantiruvchi baholash bolaning kamchiliklarini yashirish yoki barcha natijalarni bir xil darajada yaxshi deb ko‘rsatish emas, balki mavjud qiyinchiliklarni to‘g‘ri tushuntirish va ularni bartaraf etish uchun zarur yordamni ko‘rsatishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining umumiy o‘rta ta’lim, boshlang‘ich ta’lim va o‘quvchilar bilimini baholashga oid me’yoriy hujjatlari.

2. Umumiy pedagogika va yosh davrlari psixologiyasiga oid oliy ta’lim muassasalari uchun darslik hamda o‘quv qo‘llanmalar.

3. Boshlang‘ich ta’limda formatif baholash, o‘quv motivatsiyasi va bolalar psixologiyasiga oid ilmiy maqolalar.

4. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.

5. Black, P., Wiliam, D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 1998, 5(1), 7–74.

6. Hattie, J., Timperley, H. The Power of Feedback. Review of Educational Research, 2007, 77(1), 81–112.

7. Deci, E. L., Ryan, R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. Plenum Press, 1985.

8. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Ta’lim sifati, teng imkoniyatlar va o‘quvchilar rivojlanishiga oid hisobotlar.